

בס"ד פרשות אחרי מות - קדושים: האם מותר לשתול שני מיני ירקות באדנית

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה על איסורי כלאיים, וכפי שראינו בעבר (קדושים שנה ד'), נחלקו הפוסקים במקרה בו עברו על איסור כלאי העץ, האם מותר לקיים את העץ או שיש לעוקרו:

א. **הריטב"א** (קידושין לט ע"א ד"ה ומה) **והאורחות חיים** (כלאים ד"ה וכאלי) כתבו, שכאשר אסרה התורה להרכיב, אסרה את ההרכבה בלבד, כלומר שימת הרכב על הכנה, אבל לאחר שכבר עברו על האיסור - אין איסור לשתול את העץ המורכב. בטעם הדבר נימקו, שהגמרא בקידושין משווה בין כלאי בהמה לכלאי העץ, ובכלאי בהמה נאסרה רק ההרבעה ולא מעבר.

בדומה לכך פסק **ערוך השולחן** (רצה, יז - יח) אשר רצה ללמד זכות על אנשי מקומו שגידלו עצי כלאיים, והביא ראייה להיתר מהגמרא במועד קטן הכותבת, שכאשר בית דין יצאו בחול המועד לעקור כלאיים, היו עוקרים זרעים וירקות - משמע שעץ כלאיים שנשתל כבר אין בו איסור ולכן לא עקרו אותו. ובלשונו:

"ולעניות דעתי נראה ללמד זכות על כלל ישראל, דהא דתנן בריש שקלים באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים ובריש מועד קטן דבחול במועד יוצאין בית דין על הכלאים ואמרין בגמרא שם ורמינהי באחד באדר וכו', ומתרץ כאן בבכיר כאן באפל כאן בזרעים כאן בירקות, ולמה לא הזכירו כלאי אילן כלל?"

ב. **הרא"ש** (הל' כלאים ס"ג) חלק וסבר, שכשם שנאסרה ההרכבה בכלאי העץ, כך נאסר הקיום. את הגמרא בקידושין המשווה בין כלאי הבהמה לכלאי העץ פירש, שכוונתה לומר שבניגוד לכלאי הכרם, כלאי העץ נאסרו דווקא בהרכבה, אבל אין איסור לזרוע שני מיני עצים אחד ליד השני (כשם שבכלאי בהמה האיסור הוא רק במעשה ההרבעה), וכן פסק להלכה **השולחן ערוך** (שם, ז).

בעקבות העיסוק בכלאים בפרשה, נעסוק השבוע בהלכות כלאי זרעי ירק ועשבי תבלין (ולא תבואה וקטניות שדינם שונה) כאשר שותלים אותם בגינה פרטית (ולא בשדה שדינה שונה). ראשית נראה היכן איסור זה נוהג, האם יש איסור לזרוע או להשאיר זרעים או עשבים המשמשים למאכל בהמה, ואיזה שיעור יש להרחיק בין זרע לזרע כדי שלא יהיה איסור כלאיים כאשר שותלים באדנית.

מקום האיסור

היכן נוהג איסור כלאיים? הגמרא במסכת קידושין (לט ע"א) כותבת, שבעניין זה יש הבדל בין סוגי הכלאים השונים:

א. **בכלאי הכרם**, בנוסף לאיסור שעובר הזורע (או המקיים), התוצרים אסורים בהנאה, דבר זה נלמד מהפסוק 'פן תקדש המלאה'. כיוון שכך, החמירו חכמים שגם בחוץ לארץ נוהג איסור כלאי הכרם. ב. **כלאי זרעים** לעומת זאת, אסור לגדל ולקיים, אך בדיעבד מותרים בהנאה. משום כך לא החמירו בהם חכמים, והם לא נוהגים בחוץ לארץ.

ג. **כלאי העץ** אסורים בכל מקום. הסיבה לכך, שבניגוד לכלאי זרעים והכרם שהם מצוות התלויות בארץ, הרי שכלאי העץ הושוו לאיסור הרבעת בהמות וחיות שכלאיים זו בזו. מחמת כך, כשם שהאיסור להרביע כלאיים נוהג בכל מקום כיוון שהוא לא תלוי בקרקע, כך כלאי העץ נוהגים בכל מקום. ד. גם **כלאי בגדים**, כיוון שהם לא תלויים בקרקע, אסורים מהתורה בכל מקום.

המינים האסורים

באלו מינים חל איסור כלאיים? נראה שבשאלה זו יש סתירה בדברי הרמב"ם: **מצד אחד** פסק (כלאים א, ד), שאיסור כלאיים נוהג רק במינים הראויים למאכל אדם ולא בעשבים מרים, למרות שהם משמשים לרפואה. **מצד שני** פסק (שם ה, יח) שהמקיים קוצים בכרם במקרה בו נותנים קוצים אלו לבהמות, עובר המקיים על איסור כלאיים. נחלקו האחרונים ביישוב הסתירה:

א. **המהר"י קורקוס** (שם, א, ד) **והכסף משנה** (שם) נקטו, שלדעת הרמב"ם גם במאכל בהמה יש איסור כלאיים. את ההלכה שרק במאכל אדם יש איסור, ביארו, שאין הכוונה להורות שמאכל אדם אסור אך לא מאכל בהמה, אלא להורות שמאכל אדם אסור ולא עשבים מרים המיועדים לרפואה. ובלשון המהר"י קורקוס:

"אין אסור משום כלאי זרעים אלא הזרעים הראויין למאכל אדם: זה מבואר פרק ה' דכלאים ובגמר דבריו. ותפס רבינו דהא איכא שאינו ראוי למאכל אדם ויש בו כלאים כאשר יתבאר, דקוצים הוו כלאים זרע פשתן וזולתו, הוא לא בא למעט אלא עשבים המרים מה שאינם ראויים אלא לרפואה."

ב. **הישועות מלכו** (כלאים א, ד) יישב, שכאשר שני המינים מטרתם למאכל בהמה, אין בהם איסור כלאיים, ולכן כתב הרמב"ם שאיסור כלאיים נוהג רק במאכל אדם. לעומת זאת, כאשר אחד מהמינים ראוי למאכל אדם ואחד למאכל בהמה, יש בכך איסור, ומשום כך כתב הרמב"ם שהמגדל קוצים עובר על איסור כלאיים.

ג. **החזון איש** (כלאים א, יב ד"ה ומהיו) העלה אפשרות, שכאשר מדובר במאכל שאינו ראוי למאכל אדם כלל, אין בו כלאיים וכפסק הרמב"ם שאין כלאיים בעשבים המרים. לעומת זאת כאשר מדובר במאכל בהמה, אך הוא ראוי בשעת הדחק לאדם על ידי בישולו וכדומה, יש בו כלאיים, ולכן פסק הרמב"ם שהמקיים קוצים בכרם עובר על איסור (ועיין בדברי הרב ישראלי בארץ חמדה ב, יז - יח).

עץ וירק

עד כה עסקנו במקרה בו זורעים יחד שני סוגי ירק. נחלקו הראשונים מה הדין בכלאי ירק ועץ. המשנה במסכת כלאיים (א, ט) נוקטת, שבמקרה בו הטמינו לפת או צנון תחת הגפן, כל עוד עליו מגולים, אין לחשוש משום כלאיים, שכן המינים אינם נחשבים זרועים. הירושלמי (שם) הקשה על מימרא זו, ונחלקו בגרסתו:

א. **הראב"ד** (כלאים א, ו) הבין שהירושלמי מקשה, מדוע המשנה דנה באיסור כלאיים של צנון ולפת דווקא עם כלאי הכרם (שחומרם רבה כפי שראינו לעיל), והרי גם בשאר מיני העצים יש איסור כלאיים. עולה מגרסתו, שיש איסור כלאיים לשתול ירקות ועץ בסמוך.

ב. **הרמב"ם** (שם) לעומת זאת נקט שאין איסור כלליים בין זרעים לאילן, וכן פסקו **השולחן ערוך** (יו"ד רצה, ג) **והגר"א** (שם, ה). לשיטתם, הירושלמי אינו שואל מדוע דווקא גפן והרי גם בשאר עצים יש כלליים, אלא מדוע בכלל יש להזכיר עץ כלשהו, והרי איסור הכלליים הוא בין הצנן והלפת.

כדברי הרמב"ם עולה גם מדברי התוספתא, הכותבת בפירוש שזרעים זרעי ירק ואילן ביחד. בביאור הסברא של דעה זו כתבו, שהרי כפי שראינו בעבר (קדושים שנה ד') על איסור כלאי אילן עוברים רק במקרה בו מרכיבים שני מיני אילנות, ואם כן כעין קל וחומר שאין איסור לזרוע זרע ירק ואילן ביחד. ובלשון **הבית יוסף**:

"כתב הרא"ש בהלכות כלאים (ס"ג) וזה לשונו: אף על גב דכלאי אילנות נפקא לן מדכתיב שדך לא תזרע כלאים, לא אסיר אלא הרכבה דומיא דהרבעת בהמה, אבל מותר לערב זרע אילנות זה בזה ולזרעו, וכן זרעי השדה עם זרעי האילנות ולזרעם יחד. וכן פסק הרמב"ם בפרק א' מהלכות כלאים הלכה ו', והוא מבואר בתוספתא."

ג. **הטור** (יו"ד רצה) נקט בעמדת ביניים (על כל פנים לחלק מהגרסאות). לשיטתו, בחוץ לארץ מותר לזרוע אילן וירק יחד, אך בארץ ישראל אסור, וכן פסקו **הש"ך** (שם, ב) **והט"ז** (שם, ב). הטעם בכך, שבעוד שלדעת הראב"ד נראה שהאיסור לזרוע ירק ואילן יחד הוא מחמת איסור כלאי אילן, ולכן האיסור חל גם בחוץ לארץ. לעומת זאת לדעת הטור האיסור הוא מחמת כלאי זרעים, ולכן איסור זה נוהג רק בארץ ישראל.

מה נחשב כלליים

מדין תורה כדי לעבור על איסור כלאי זרעים, יש לשתול ביחד באותה הגומה, שני זרעים מסוג שונה¹. כדי לעשות גדר לאיסור זה, גזרו חכמים שגם אם לא זורעים יחד ממש יש להרחיק שיעור מסויים שנראה להלן בין זרע לזרע, אלא אם כן יש היכר שמדובר בזרעים שונים, לדוגמא כאשר עשו גדר ביניהם (למרות שהשורשים של הזרעים מתערבבים), או שסידרו שכל זרע יגדל לכיוון שונה.

כאשר מדובר בשדה של ירקות ורוצים לזרוע בה מינים שונים ואין היכר בין המינים, אין מחלוקת שיש להרחיק ששה טפחים בין זרע לזרע, וכפי שמופיע במשנה במסכת כלליים (ב, י). נחלקו הראשונים, איזה מרחק צריך בין זרע לזרע כאשר זורעים באדנית:

מחלוקת הראשונים

א. **רש"י** (שבת פד ע"ב ד"ה ואחת) נקט, שלמרות שכפי שראינו כאשר יש היכר בערוגה אין מניעה שהזרעים ינקו מאותו המקום, כאשר אין היכר הרווח בין זרע לזרע צריך להיות כדי שיעור יניקה של כל צמח. וכיוון ששיעור יניקה של כל צמח הוא טפח וחצי, נמצא שבין זרע לזרע יש להרחיק שלושה טפחים. ובלשונו של **רבי עובדיה מברטנורא** (כלליים ג, א):

"ומה שיש להקדים לפירוש המשנה הוא, כי אנחנו צריכין שיהיה בין כל זריעה וזריעה רחוק טפח ומחצה כדי שלא ינקו זה מזה, אלא אם תהיה זוית בצד זוית, או בצד צלע מקום זריעה שנייה, אז לא יצטרך, כי הגבלת הזויות יראה הבדלתם, ואז אין חוששין ליניקתם אפילו הם זה בצד זה."

ב. **הרמב"ם** (כלליים ד, ט) **והר"ש משאנץ** (משנה כלליים שם) חלקו וסברו, שכאשר שותלים בערוגה ניתן להרחיק בין זרע לזרע טפח וחצי. בטעם הדבר נימקו, שלמרות שנמצא שהזרעים יונקים מאותו המקום, חכמים אסרו רק במקרה בו השורשים מתפשטים ממש למקום הזרע, וכדי למנוע מצב זה די בהרחקה של טפח וחצי.

מחמת דעה זו, כאשר דנו **במכון התורה והארץ** האם מותר לזרוע מספר מינים בחבית שמלאה אדמה ובה חורים רבים (הנקראת 'חביתות'), נקטו שהיא מותרת בזריעה, ובלבד שמיני הזרעים השונים יהיו במרחק של טפח וחצי זה מזה. עם זאת כאמור, במקרה בו ניכר שמדובר במינים נפרדים, לא צריך הרחקה כלל. ובלשונו:

"בצורת גידול זו יש למעשה מינים שונים הגדלים בסמיכות מימין ומשמאל באותו מישור, וכן מינים שונים הגדלים בסמיכות בגבהים שונים זה מעל זה בצורה אנכית. יש שתי דרכים כדי להימנע מאיסור כלליים: האחת להשאיר 'שיעור הרחקה' בין שני המינים, והשנייה להניח 'היכר' שמבדיל בין המינים."

ג. **הגר"א** (ביאור המשנה בכלליים) בדעה המחמירה סבר, שאין הבדל בין שדה לזריעה באדנית, וכשם שבשדה יש להרחיק ששה טפחים בין זרע לזרע, כך באדנית. לשיטתו, כאשר המשנה בכלליים פוסקת שמותר להרחיק מזרע רק שלושה טפחים, הכוונה למקרה חריג בו שתלו זרע בודד, בערוגה שמוקפת מסביב במינים אחרים (עיין אנציקלופדיה תלמודית, כלאי זרעים הע' 1570 - 1571).

עקירת כלליים

מה הדין, אם כאשר שתלו את הזרעים הרחיקו כשיעור הראוי, ולאחר מכן התפשטו העלים בצורה כזו שנראה שלא הרחיקו כשיעור הנצרך? המשנה במסכת כלליים (ב, יא) ובעקבותיה **הרמב"ם** (כלליים ג, יד) **והשולחן ערוך** (יו"ד רצז, כא) מחלקים בין שאר מיני הירקות, צמחי התבלין וכדומה, לבין דלעת יוונית.

בשאר הצמחים, כיוון שהשתול עשה כראוי והרחיק את השיעור הנצרך, אין הוא צריך לדאוג יותר אם ברגע זה השתילים נראים ככלליים. בדלעת יוונית לעומת זאת, כיוון שעליה גדולים ונוטים להתפשט בצורה יוצאת דופן, כאשר היא מסתבכת עם מינים אחרים יש לגזום את החלק שנראה מעורב.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²

¹ למעשה דבר זה לא פשוט. **התוספות** (ד"ה בבא קמא נה ע"א ד"ה אלא) וראשונים נוספים נקטו, שכשם שבשביל להתחייב בכלאי הכרם צריך לזרוע בבת אחת ('במפולת יד'), הוא הדין לכלאי זרעים. הרמב"ם הזכיר דין זה בהלכות כלאים הכרם ולא בהלכות זרעים, ובעקבות כך נחלקו בשיטתו. **הכסף משנה** (כלאי ד, טז) הבין שלדעת הרמב"ם דין זה נכון גם בכלאי זרעים, ואילו **השולחן ערוך** (יו"ד רצז, ד - ה) נקט שלדעת הרמב"ם עוברים על איסור תורה בכלאי זרעים גם אם הזרעים לא נזרעו ביחד, אלא זה ליד זה.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com